

JANINA PACH

Uniwersytet Pedagogiczny, Kraków, Polska • Pedagogical University of Cracow, Poland

Podatkowe uwarunkowania przedsiębiorczości w teorii i praktyce gospodarczej

Taxation-related Determinants of Entrepreneurship in Economic Theory and Practice

Streszczenie: Przedsiębiorczość jest ważną determinantą wzrostu i rozwoju gospodarczego każdego kraju. Jej główne definicje akcentują określone cechy w postępowaniu człowieka bądź system działań nakierowany na budowę czegoś nowego (np. firmy) czy wykorzystanie nowatorskiego pomysłu. Przedsiębiorczość określana jest mianem czwartego czynnika produkcji, obok ziemi, pracy i kapitału. Uwarunkowana jest rozwiązaniami ekonomicznymi, politycznymi oraz społecznymi, które mogą jej sprzyjać, jak również tworzyć bariery dla jej rozwoju. Szczególne znaczenie dla przedsiębiorczości ma system podatkowy kraju, obejmujący podatki, zasady ich funkcjonowania oraz aparat skarbowy. Podatki bowiem ze względu na swoją konstrukcję wielokierunkowo oddziałują na przedsiębiorczość, jej rodzaj, lokalizację czy dyfuzję. Jednakże wykorzystanie instrumentów podatkowych (spełniających kryteria pomocy publicznej) do wspierania przedsiębiorczości jest monitorowane i koordynowane zgodnie z przepisami traktatowymi. Celem artykułu jest próba weryfikacji hipotezy badawczej oraz odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

- Co to jest podatek i system podatkowy kraju?
- Jaka jest treść ekonomiczna i społeczna podatków?
- Jakie są kierunki oddziaływania podatków na szeroko rozumianą przedsiębiorczość?
- Na czym polega optymalizacja podatkowa ?

Odpowiedzi uzyskane na powyższe pytania badawcze pozwolą zdiagnozować znaczenie rozwiązań podatkowych w Polsce dla przedsiębiorczości oraz istniejących w tym zakresie barier i zagrożeń.

Abstract: Entrepreneurship is a significant determinant of economic growth and development of each country. The main definitions of entrepreneurship emphasise specific features either in human activity or in a system of actions aimed at the creation of something new (e.g. a company), or an innovative idea. Defined as the fourth factor of production (apart from land, labour and capital goods), entrepreneurship is determined by economic, political and social solutions, which might both foster it or become an obstacle for its development. What is of particular importance here is the taxation system of a given country, comprising, taxes themselves, principles of their calculation and payments and fiscal institutions. The taxes and their system have a multidirectional effect on entrepreneurship, its type, location or diffusion. The use of taxation instruments (meeting the criteria of state aid for supporting entrepreneurship), however, is monitored and coordinated in accordance with the regulations based on legal treaties.

The purpose of this paper is to verify the research hypothesis and to find answers to the following research questions:

- what is a tax and a national taxation system?
- what is the economic and social contents of taxes?
- what are the directions of taxation effect on entrepreneurship understood in broad terms?
- what does fiscal optimization consist in?

The answers provided for these research quarries will allow for diagnosing the significance of fiscal solutions for entrepreneurship in Poland and for its barriers and threats.

Słowa kluczowe: innowacyjność; konstrukcja podatku; optymalizacja podatkowa; podatki, przedsiębiorczość; ryzyko, system podatkowy

Keywords: entrepreneurship; fiscal optimization; risk; taxation system; tax construction; taxes

Otrzymano: 3 stycznia 2016

Received: 3 January 2016

Zaakceptowano: 21 marca 2016

Accepted: 21 March 2016

Sugerowana cytacja / Suggested citation:

Pach, J. (2016). Podatkowe uwarunkowania przedsiębiorczości w teorii i praktyce gospodarczej. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 30(1), 76–91.

WSTĘP

Przedsiębiorczość jest ważnym czynnikiem wzrostu i rozwoju gospodarczego każdego kraju. Uwarunkowana jest rozwiązaniami ekonomicznymi, politycznymi, społecznymi oraz historycznymi, które mogą jej zarówno sprzyjać, jak również tworzyć bariery dla jej rozwoju. W Polsce często podkreślaną barierą rozwoju przedsiębiorczości jest system podatkowy. Nie chodzi o samą wysokość obowiązujących podatków, ale również ich konstrukcję oraz funkcjonowanie aparatu skarbowego. Czy rzeczywiście tak jest, a jeśli tak, to jakich elementów systemu podatkowego ta prawidłowość dotyczy?

Trudno w praktyce pogodzić fiskalną funkcję podatku, polegającą na dostarczeniu budżetowi jak największych wpływów, niezbędnych do finansowania wydatków budżetowych, ze stymulacyjną funkcją podatku dla podatników.

Głównym celem artykułu jest weryfikacja sformułowanej hipotezy badawczej: Podatki, ich konstrukcja i wysokość są ważnym czynnikiem ekonomicznym determinującym przedsiębiorczość w Polsce. Celem szczegółowym artykułu jest próba odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

- Co to jest system podatkowy kraju, a przede wszystkim podatek?
- Jaka jest treść ekonomiczna i społeczna podatków?
- Jakie są kierunki oddziaływania podatków na przedsiębiorczość szeroko rozumianą?
- Na czym polega optymalizacja i racjonalizacja podatkowa?

Odpowiedzi uzyskane na powyższe pytania badawcze pozwolą zdiagnozować znaczenie rozwiązań podatkowych w Polsce dla przedsiębiorczości oraz istniejących w tym zakresie barier i zagrożeń.

SYSTEM PODATKOWY W POLSCE

W wąskim znaczeniu system podatkowy oznacza zbiór zintegrowanych i wewnętrznie spójnych podatków obowiązujących w danym kraju (Ofiarski, 2013: 39). Nie zawsze jest on wewnętrznie spójny i zbudowany według uprzednio założonych celów oraz zasad, z uwzględnieniem wewnętrznych i zewnętrznych uwarunkowań.

Kształt systemu podatkowego jest efektem różnych działań podejmowanych w przeszłości i obecnie. Jest on także rezultatem reform podatkowych realizowanych w różnym czasie, nie zawsze całościowo, co prowadzi niejednokrotnie do braku spójności systemu podatkowego i konieczności dalszych jego zmian.

Każdy kraj posiada własny system podatkowy uwzględniający poziom jego rozwoju, specyfikę tradycji oraz szereg uwarunkowań społeczno-ekonomicznych. Jednakże system ten nie może pozostawać w zupełnym oderwaniu od uwarunkowań zewnętrznych. Powinien być nie tylko spójny z innymi instrumentami fiskalnymi stosowanymi na terytorium określonego państwa, ale również z instrumentami funkcjonującymi na terytorium innych państw. Brak takiej harmonizacji w dobie globalizacji może stanowić barierę rozwoju przedsiębiorczości, może także prowadzić do negatywnych zjawisk, w tym ucieczki przed opodatkowaniem przez lokowanie firm w rajach podatkowych.

W szerokim znaczeniu system podatkowy składa się nie tylko z podatków określonych przez normy prawne zawierające zakres danego podatku, ale także z norm prawnych regulujących ogólne zasady stosowania szczegółowych rozwiązań oraz odpowiedzialność i uprawnienia zarówno podmiotów zobowiązujących się do uiszczenia podatku, jak i podmiotów zobowiązanych do jego poboru (Dolata, 2009: 23 i dalsze). Zatem oprócz podatków system podatkowy w Polsce obejmuje:

- aparat skarbowy, którego zadaniem jest organizacja wymiaru, poboru i kontroli podatków,
- prawo regulujące sprawy w zakresie podatków i aparatu skarbowego,
- zasady funkcjonowania systemu podatkowego.

Każdy z wymienionych elementów systemu podatkowego wpływa na przedsiębiorczość, gdyż w efekcie determinuje ciężar podatkowy i dogodność podatkową. W dużej mierze to nowoczesny oraz sprawny system podatkowy decyduje o pozycji kraju na forum międzynarodowym oraz o atrakcyjności kraju dla mieszkańców oraz inwestorów krajowych i zagranicznych. System ten może zachęcać lub zniechęcać do przedsiębiorczości, do zamieszkiwania w danym kraju, do reinwestowania zysków.

Głównym elementem systemu podatkowego są podatki. Według ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych¹ podatek to danina publiczna, a do jej cech konstytutywnych należą:

- przymusowość, oznaczająca możliwość zastosowania sankcji wobec uchylających się od płacenia podatku, a mających obowiązek podatkowy,
- pieniężny charakter uiszczenia podatku, w przeciwieństwie do innych danin rzeczowych funkcjonujących na przestrzeni historii,

¹ Tekst jednolity: Dz.U. z 2013 r. poz. 885.

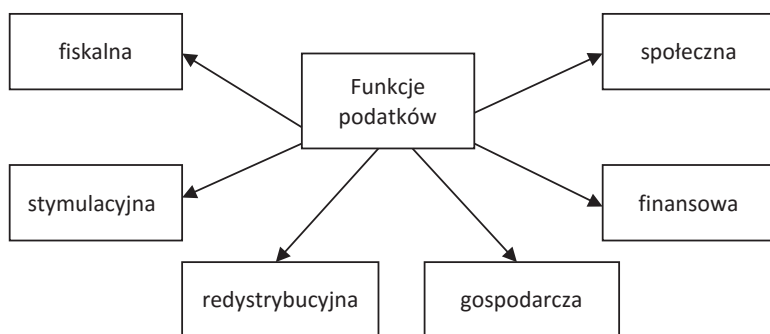
– ogólność (powszechność), oznaczająca powinność jego zapłaty przez podmioty mające obowiązek podatkowy; odstępstwem od powszechności podatku jest system ulg i zwolnień podatkowych,

– bezzwrotność, polegająca na definitywnym pobraniu podatku przez podmiot publiczny,

– nieodpłatność (nieekwiwalentność), wynikająca z braku bezpośredniego świadczenia ze strony państwa na rzecz wpłacającego podatek.

Podatek zatem to świadczenie o charakterze przymusowym, pieniężnym, ogólnym, bezwrotnym i nieodpłatnym, którego poborcą, z mocy prawa, jest państwo bądź organy samorządu terytorialnego, np. gminy. Pełni on szereg funkcji w gospodarce i w związku z tym stanowi ważne narzędzie polityki gospodarczej (por. ryc. 1).

Ryc. 1. Funkcje podatków

Źródło: opracowanie własne

Najczęściej wymienianymi funkcjami są funkcje fiskalna, redystrybucyjna i stymulacyjna podatku, natomiast funkcje społeczna, finansowa i gospodarcza są pochodnymi trzech wcześniej wymienionych funkcji. Istotą funkcji fiskalnej jest zapewnienie odpowiednich dochodów podatkowych do budżetu (państwa i jednostek samorządu terytorialnego) i jest ona związana z redystrybucyjnym charakterem podatku. W wyniku opodatkowania dochód, przychód lub obrót jest dzielony na część publiczną i prywatną, a wzajemne ich relacje mogą stymulować bądź zniechęcać podmioty do działalności gospodarczej, do podejmowania lub unikania określonych działań. W kwestiach gospodarczych i społecznych istotne jest nie tylko wykorzystanie środków finansowych z podatków, ale ich oddziaływanie na alokacje kapitału, wyrównywanie dysproporcji dochodowych itp.

Zakres, w jakim podatki pełnią powyższe funkcje, zależy od konstrukcji podatku obejmującej następujące elementy:

– podmiot opodatkowania: bierny bądź czynny; biernym podmiotem jest podatnik podatku, natomiast czynnym są organy władzy, do których kompetencji należy ustalanie i pobieranie świadczeń podatkowych,

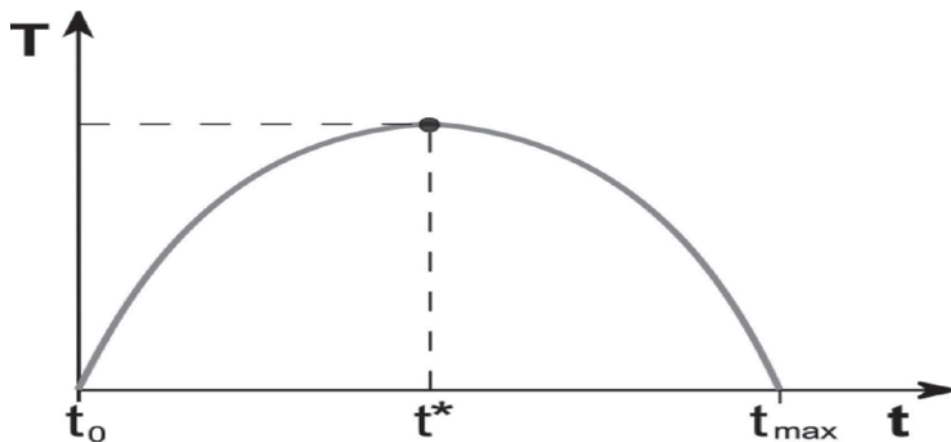
– przedmiot opodatkowania: zdarzenia, zjawiska, rzeczy, które powodują powstanie obowiązku zapłacenia podatku (np. prowadzenie działalności gospodarczej), jak również

konieczność wypełniania obowiązków pomocniczych, np. prowadzenia ksiąg rachunkowych,

- podstawa opodatkowania, stanowiąca „wartościowe wyrażenie przedmiotu opodatkowania w pieniądzu lub wielkościowe – w jednostkach naturalnych” (Dolata, 2009: 32); w poszczególnych rodzajach podatku w odmienny sposób liczy się podstawę, np. w podatkach dochodowych jako różnicę przychodów i kosztów ich uzyskania,

- stawka podatkowa, będąca „stosunkiem wysokości podatku do podstawy opodatkowania (wyrażonym najczęściej w procentach). Informuje ona podmiot, jaka część podstawy zostanie przejęta przez państwo, wpływając jednocześnie na jego zachowanie” (Wolański, 2009: 23) oraz decyzje alokacyjne i inwestycyjne; wpływ stawek podatkowych na rozmiary działalności gospodarczej i pośrednio dochody budżetu państwa z tytułu danego podatku przedstawia krzywa A. Laffera (por. ryc. 2).

Ryc. 2. Krzywa A. Laffera

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Laffer (2004)

Wzrost stawek podatkowych z t_0 do t^* powoduje wzrost wpływów budżetowych z tytułu podatków, ale po przekroczeniu tzw. krytycznej stawki t^* (przy której wpływy do budżetu z podatków są maksymalne) dalszy wzrost stawek podatkowych skutkuje zmniejszeniem podatkowych dochodów budżetu państwa T. Wynika to ze zmniejszenia motywacji do podejmowania pracy i działalności gospodarczej spowodowanego ograniczeniem korzyści, jakie podatnicy odnoszą ze swojej pracy. Ma to miejsce przy skalach progresywnych, czyli narastających stawkach podatkowych dla coraz to wyższych progów dochodowych (przychodowych) podatników, przy których tempo przyrostu podatku jest wyższe od tempa przyrostu dochodu. Zwiększenie stawek podatkowych powoduje ponadto narastanie skłonności do ukrywania swoich dochodów i wchodzenia przedsiębiorców w szarą strefę, a przy stawce maksymalnej t_{max} , wynoszącej w krańcowym przypadku 100%, ustają wszelkie bodźce do pracy i prowadzenia działalności gospodarczej.

Poza wymienionymi elementami konstrukcja podatku może obejmować jeszcze:

- wyłączenia z zainteresowania ustawodawcy określonych stanów faktycznych bądź prawnych, w zakresie danego podatku, mimo że stany te mieszczą się w ogólnej definicji przedmiotu opodatkowania,

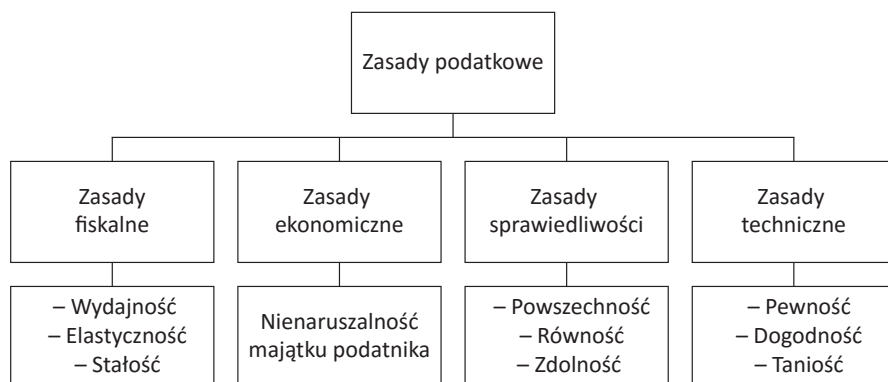
- zwolnienia podatkowe oznaczające definitywne wyłączenie spod opodatkowania określonej przepisami kategorii podmiotów lub przedmiotów,

- ulgi, zniżki czy też zwwyżki podatkowe. Ulgi oznaczają zmniejszenie rozmiarów uiszczanego podatku z różnych tytułów, np. wydatkowania środków na remont, korzystania z Internetu, przeznaczenia części dochodu na cele społeczne. Szczegółne znaczenie ma również system ulg (podmiotowych i przedmiotowych) oraz możliwość skorzystania ze zwolnień podatkowych, ze zniżki uprawniającej każdego podatnika do obniżenia wielkości podatku na mocy prawa oraz decyzji urzędu skarbowego. Z kolei zwwyżki mają to do siebie, że nakładają na podatnika obowiązek podwyższenia wysokości odprowadzanego podatku przy obowiązujących stawkach podatkowych.

Na podstawie przeprowadzonych rozważań należy stwierdzić, że z punktu widzenia atrakcyjności kraju dla działalności gospodarczej inwestorów krajowych i zagranicznych nie tylko stawka czy skala podatkowa są istotne. Dla przedsiębiorczości ważne są wszystkie elementy podatku. Duże znaczenie ma liczba obowiązujących w danym kraju podatków, ich integracja oraz ich wpisywanie się w zasady podatkowe.

Zasady podatkowe, niezależnie od ich ujęcia, integrują i akcentują cztery zasadnicze aspekty podatków: fiskalny, ekonomiczny, sprawiedliwości i techniczny. Punktem wyjścia do ich ukształtowania stały się zasady podatkowe sformułowane przez A. Smitha (zasada pewności, dogodności, równości i taniości), uzupełnione i rozbudowane później przez A. Wagnera i innych ekonomistów. A. Wagner wyróżnił cztery grupy zasad podatkowych (por. ryc. 3).

Ryc. 3. Zasady podatkowe według A. Wagnera

Źródło: Owsiak (2005: 189)

Zasady fiskalne kładą nacisk na wydajność podatkową pod kątem wpływów budżetowych, która jest warunkowana konstrukcją podatku oraz kosztami jego poboru określonymi mianem taniości podatku. Ponadto postulują z jednej strony elastyczność podatku, czyli jego zdolność do reagowania na zmiany koniunktury gospodarczej, a z drugiej stałość podatku – ważną zarówno dla podatnika (osób fizycznych i prawnych), jak i dla państwa.

Zasady ekonomiczne koncentrują się na ekonomicznych implikacjach podatków, akcentując przy tym nienaruszalność majątku podatnika. Oznacza to, że podatnik płaci podatki z bieżącego dochodu. Jeżeli osiąga dochód, to pociąga on za sobą podatek, a jeżeli podatnik nie ma dochodu (jest strata), to nie płaci podatku, a jego majątek pozostaje nienaruszony.

Szczególne znaczenie mają zasady sprawiedliwości, szeroko poruszane przez wielu ekonomistów, w tym A. Smitha, J.S. Milla, F.Y. Edgewortha. Podstawą sprawiedliwości podatkowej wg A. Wagnera jest powszechność podatku, którą w praktyce naruszają liczne ulgi i zwolnienia podatkowe. Również równość podatkowa budzi wiele kontrowersji w aspekcie sprawiedliwości i zdolności podatkowej. Raczej chodzi w niej o równomierność rozłożenia ciężarów podatkowych na wszystkich podatników. W kontekście sprawiedliwości podatkowej często przywoływanymi zasadami są zasada sprawiedliwości pionowej, oznaczająca, że od wyższych dochodów należy płacić wyższe podatki, oraz zasada sprawiedliwości poziomej, oznaczająca, że od takich samych dochodów podatnicy winni płacić takie same podatki. Czy jednak płacenie takich samych podatków od tych samych dochodów jest sprawiedliwe? Okazuje się, że nie zawsze. Rzeczywista sytuacja podatników o tych samych dochodach może być różna, np. jeden z nich ma na utrzymaniu liczną rodzinę, spona kredyt, a drugi nie ma takich zobowiązań.

Pewność jako zasada podatkowa oznacza, że podatnik powinien z góry i precyzyjnie wiedzieć, jakie i kiedy zobowiązany jest zapłacić podatki, tak aby uchronić się przed dowolnością działań aparatu skarbowego. Dla państwa (budżetów) przyjęcie zasady pewności oznacza nakładanie tylko takich podatków, które będą pewnymi źródłami dochodów publicznych. Realizacja zasady pewności opodatkowania wymaga w praktyce określonej konstytucyjnie wyłączności ustawowej regulacji podatku (a przynajmniej jego podstawowych elementów). Dla funkcjonowania zasady pewności opodatkowania konieczne jest także stosowanie zasady niedziałania prawa wstecz (*lex retro non agit*) oraz poszanowania i ochrony praw słusznie nabytych. Pewności opodatkowania sprzyja stabilność unormowań podatkowych. W sytuacji zmian w przepisach ustawodawca powinien przewidzieć *vacatio legis* odpowiedniej długości.

Zasada dogodności została sformułowana już przez A. Smitha, który wyjaśniając jej istotę, stwierdził, że „podatki winny być płacone przez rolników po zbiorach plonów” – bo jest to dla nich dogodne. Dogodność podatków powinna zatem polegać na tym, że będą one pobierane w czasie i w sposób możliwie najdogodniejszy dla płacących. Zasadę dogodności podatkowej należy uwzględnić już na etapie przygotowywania ustaw podatkowych. Przepisy nie powinny obciążać obywateli obowiązkami należącymi do aparatu skarbowego, odpowiedzialnością za cudze zaniedbania w zakresie uiszczania należności z tytułu podatków. W praktyce zasadę tę narusza niski poziom prawa podatkowego, a zwłaszcza mała komunikatywność podatkowych aktów prawnych.

Zasada taniaści opodatkowania głosi, że „wymiar i pobór podatku powinny być zorganizowane w sposób jak najbardziej oszczędny, aby nie zwiększać ciężaru podatkowego i zapewnić możliwie najszybszy dopływ środków do Skarbu Państwa” (Majchrzycka-Guzowska, 2011: 122–123). Z zasadą tą wiąże się potrzeba dbałości o jak najniższe koszty wymiaru i poboru podatku, tak aby wartość czysta podatku była jak największa. Już A. Smith stwierdził, iż nie ma sensu nakładać drogich podatków, a współcześnie znane są przypadki, kiedy podatek może stać się drogi (Rosiński, 2010: 34–37):

– jeżeli pobór podatku wymaga rozbudowanego aparatu skarbowego i zatrudnienia dużej liczby urzędników,

– nadmierny fiskalizm wpływa hamująco na podejmowanie działalności gospodarczej w niektórych dziedzinach, a nawet na likwidację pewnych źródeł dochodu,

– represyjność aparatu skarbowego i stosowanych kar jest wysoka wobec podmiotów, które usiłują bezskutecznie uchylić się od podatku, co prowadzi do bankructw i zaniechania działalności gospodarczej,

– podatnicy poddawani są zbyt częstym i drogim kontrolom, badaniom ksiąg rachunkowych itp.

Podsumowując omówione zasady, należy podkreślić, że są one istotne, gdyż podatki wpływają nie tylko na dochody, konsumpcję, produkcję i oszczędności w danym kraju, ale także na zwyczaje ludzi. Ważne, aby nie były traktowane jako swoista kara pieniężna za pracowitość, działalność i podejmowane ryzyko, ale jako stymulator przedsiębiorczości. Ustawodawca powinien zatem, zgodnie z zasadą moralności, nakładać tylko takie podatki, które są raczej zgodne niż sprzeczne z moralnością, czyli ze zwyczajami pożytecznymi dla społeczeństwa (Szcudrowski, 2007: 38–39).

W polskim systemie podatkowym wyróżniamy 13 rodzajów podatków, w tym 10 o charakterze bezpośrednim:

- podatek dochodowy od osób fizycznych (PIT),
- podatek dochodowy od osób prawnych (CIT),
- podatek od spadków i darowizn,
- podatek od czynności cywilnoprawnych,
- podatek rolny,
- podatek leśny,
- podatek od nieruchomości,
- podatek od środków transportowych,
- podatek tonażowy,
- podatek od wydobycia niektórych kopalin.

Poza tym w polskim systemie podatkowym obowiązują także podatki pośrednie, zawarte w cenie towarów i usług, do których zaliczamy:

- podatek od towarów i usług (VAT),
- podatek akcyzowy,
- podatek od gier.

Nie wszystkie wymienione podatki oddziałują bezpośrednio na przedsiębiorczość. Ważny jest ich podział na podatki podstawowe i uzupełniające (Wolański, 2009: 47).

Tab. 1. System podatkowy w Polsce

Podatki podstawowe	Podatki uzupełniające
<ul style="list-style-type: none"> – podatek dochodowy od osób prawnych (CIT) – podatek dochodowy od osób prawnych (PIT) – podatek od towarów i usług – podatek akcyzowy 	<ul style="list-style-type: none"> – podatek od spadków i darowizn – podatek od nieruchomości – podatek rolny – podatek leśny – podatek od gier – podatek od środków transportowych – podatek od czynności cywilnoprawnych – podatek tonażowy – podatek od wydobycia niektórych kopalin

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Wolański (2009: 47) oraz <http://www.finanse.mf.gov.pl> (2015, 20 sierpnia)

Podatki podstawowe to te, które z jednej strony dotyczą najszerszej grupy podatników, w tym przedsiębiorców, a z drugiej dostarczają największych dochodów do budżetu państwa oraz budżetów samorządowych i najsilniej oddziałują na decyzje przedsiębiorców.

Z kolei podatki uzupełniające mają funkcję uszczelniającą system podatkowy. Są zróżnicowane przedmiotowo i dotyczą różnych sytuacji i zdarzeń podatkowych, np. nabycia spadku, posiadania nieruchomości.

Z punktu widzenia implikacji dla przedsiębiorczości ważny jest szczególnie przedmiot opodatkowania, gdyż decyduje on nie tylko o obciążeniach podatkowych podmiotów, ale również o dokonywanych wyborach w zakresie alokacji kapitału, wielkości zysku, kierunków jego reinwestowania. Ze względu na przedmiot opodatkowania podatki dzielimy na:

- podatki przychodowe, w których przedmiotem opodatkowania jest przychód podatnika (bez kosztów jego uzyskania),
- podatki dochodowe – przedmiotem opodatkowania jest dochód podatnika, określany jako różnica przychodów i kosztów uzyskania przychodu. Pomimo limitowania przez ustawodawcę wysokości kosztów uzyskania przychodu w podatku dochodowym od osób fizycznych i prawnych możliwość ich odliczenia stymuluje do inwestowania, ponoszenia kosztów rozwojowych,
- podatki majątkowe – źródłem podatku jest majątek podatnika, odpowiednio określony do celów podatkowych przez ustawodawcę,
- podatki konsumpcyjne – sięgają do dochodów indywidualnych podatnika w toku ich wydatkowania (na cele konsumpcyjne).

Przedsiębiorcy płacą wiele podatków i w celu zmniejszenia obciążeń fiskalnych mogą stosować optymalizację podatkową. Jest ona świadomym i zgodnym z prawem zachowaniem przedsiębiorstwa (przedsiębiorcy), którego celem jest minimalizacja obciążeń podatkowych oraz ograniczenie ryzyka podatkowego. W praktyce optymalizacja oznacza taki wybór struktury planowanej czynności (np. transakcji), który pozwala na zmniejszenie obciążeń podatkowych (Wyciśłok, 2013: 30). Optymalizacja opodatkowania wiąże się z wypracowaniem najlepszego z uwagi na określone kryterium rozwiązania danego zagadnienia przy uwzględnieniu istniejących ograniczeń. W oparciu o przepisy ordynacji podatkowej

(art. 199a,) można wyznaczyć granice, w ramach których mogą poruszać się przedsiębiorcy, poszukując optymalnych rozwiązań zapewniających jak najniższe opodatkowanie. Chodzi m.in. o precyzyjne uchwycenie bezpiecznej granicy między unikaniem płacenia nadmiernych podatków a oszustwem podatkowym.

POJĘCIE I ISTOTA PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

Przedsiębiorczość jest kategorią społeczno-gospodarczą będącą przedmiotem badań wielu nauk, w tym ekonomii, psychologii, socjologii. Jest ona cenna i niezbędna w działaniach jednostek gospodarczych oraz osób i jest określana jako czwarty czynnik produkcji, obok ziemi, pracy i kapitału. Istnieje wiele definicji przedsiębiorczości, akcentujących różne jej aspekty.

Klasyczna teoria przedsiębiorczości w literaturze przedmiotu została opracowana przez jednego z jej prekursorów, Josepha Schumpetera. Dokonał on charakterystyki przedsiębiorczości, wyodrębniając jej pięć funkcji (Schumpeter, 1960: 104):

- wprowadzanie nowych metod wytwarzania,
- tworzenie nowych form gospodarczych,
- wytwarzanie i rozpowszechnianie nowych wyrobów,
- odkrywanie nowych rynków zbytu,
- ujawnianie nowych źródeł zaopatrzenia w materiały oraz surowce.

W charakterystyce tej widać wyraźne ukierunkowanie przedsiębiorcy na zmiany, na szeroko rozumiane innowacje. Stanowi to naturalny element przedsiębiorczości.

Współcześnie przedsiębiorczość jest definiowana najczęściej w dwóch aspektach (Janowski, 1998):

1) Przedsiębiorczość jako zespół cech i sposobów postępowania. Są to przede wszystkim takie cechy, jak:

- aktywność i dynamizm, skutkujące dostrzeganiem potrzeb rynkowych,
- ekspansywność – chęć dorównania najlepszym i najsilniejszym, zwiększenia zakresu działalności,
- stawianie sobie ambitnych celów, by osiągnąć większe korzyści,
- dostrzeganie szans (nisz rynkowych) i ich wykorzystanie,
- umiejętność przystosowania się do zmieniających się warunków, duża elastyczność działania,
- innowacyjność, wprowadzanie i ciągle poszukiwanie twórczych ulepszeń,
- skłonność do podejmowania ryzyka, umiejętność jego oceny.

2) Przedsiębiorczość jako proces tworzenia i budowania czegoś nowego, np. przedsiębiorstwa, ukierunkowany w danych warunkach na wykorzystanie nowatorskiego pomysłu, aby wygenerować korzyści rynkowe. W procesie budowania istotny jest splot wymienionych cech i zachowań przedsiębiorczych.

Przedsiębiorczość to proces przejawiający się pobudzaniem rozwoju społeczno-gospodarczego, nakierowany na wykorzystanie szans płynących z otoczenia rynkowego i instytucjonalnego (Kowalska, 2006: 12–13). Środowiskiem, w którym występuje przedsiębiorczość,

jest rynek, będący głównym mechanizmem alokacji zasobów i równocześnie weryfikatorem decyzji przedsiębiorcy. Przedsiębiorcy dostosowują swoją działalność do warunków rynkowych, ale także biorą aktywny udział w ich kształtowaniu, tworząc nowe typy produkcji i działalności, a tym samym zmieniając powiązania pomiędzy uczestnikami rynku. Jednym z przejawów rozwoju przedsiębiorczości jest współzawodnictwo między podmiotami gospodarczymi, określane mianem konkurencji.

W powszechnej opinii przedsiębiorczość to założenie własnej firmy, żeby pracować „na swoim”, zamiast u kogoś innego. Jednak współcześnie oznacza ona coś więcej niż założenie własnej firmy, będące jedynie jej elementem. Jest to nowatorski proces, który polega na szukaniu odmiennych działań, różniących się od tych, które wykonują inne osoby, oraz polegający na poznawaniu bardziej skutecznych sposobów działalności gospodarczej, zapewniających większą efektywność wykorzystania zasobów. W pełni należy zgodzić się z poglądem Petera Druckera, iż przedsiębiorczość dotyczy nie tylko sfery biznesu. Stwierdził on, że „przedsiębiorczość nie ogranicza się jedynie do sfery gospodarczej, chociaż się z niej wywodzi” i że „istnieją małe różnice między przedsiębiorczością występującą w różnych sferach” (Drucker, 1992: 34–35). Przedsiębiorczość występuje przede wszystkim w przedsiębiorstwach, ale także w gospodarstwach domowych, instytucjach administracyjnych oraz w sferze kontaktów kupujących ze sprzedającymi. Polega głównie na inicjowaniu projektów, nowych form działalności zaspakajających określone potrzeby i generujących zyski.

W teorii ekonomii przedsiębiorczość definiowana jest jako swoista forma pracy lub jako czwarty (obok pracy, ziemi i kapitału) czynnik produkcji, jako działanie zmierzające do racjonalnej i efektywnej koordynacji zasobów gospodarczych firmy. Kładzie się nacisk na procesowe ujęcie przedsiębiorczości, obejmujące takie elementy, jak: szansę (szeroko rozumianą, w ujęciu rynkowym), zasoby czynników produkcji oraz zespół ludzi, ze szczególnym znaczeniem przedsiębiorcy.

Przedsiębiorca to kluczowa postać przedsiębiorstwa, będąca inicjatorem i organizatorem poszukującym najlepszych sposobów dostosowania zasobów produkcyjnych do potrzeb ludzkich. Przedsiębiorcą jest również menedżer, nadzorca, innowator, koordynator zasobów produkcyjnych – każda osoba wykazująca cechy przedsiębiorcze. Można wyróżnić wiele rodzajów przedsiębiorczości:

- przedsiębiorczość niezależną, która może mieć charakter przedsiębiorczości indywidualnej lub zespołowej, w której uczestniczą przedsiębiorcy z większym lub mniejszym doświadczeniem, a nawet nowicjusze,

- przedsiębiorczość korporacyjną, o charakterze wewnętrznym lub zewnętrznym, determinującą innowacje w korporacji, różnorodne przedsięwzięcia korporacyjne oraz odnowę strategiczną.

Istnieje wiele czynników determinujących przedsiębiorczość. Najogólniej można je podzielić na: ekonomiczne, polityczne, kulturowe i społeczne, o charakterze wewnętrznym lub zewnętrznym (por. tab. 2).

Tab. 2. Czynniki determinujące przedsiębiorczość

Rodzaje czynników	Czynniki wewnętrzne	Czynniki zewnętrzne
Ekonomiczne	<ul style="list-style-type: none"> – cele i charakter przedsiębiorstwa – system motywacji ekonomicznej – kryteria oceny efektywności przedsiębiorstwa – struktura przedsiębiorstwa – charakter i branża przedsiębiorstwa 	<ul style="list-style-type: none"> – system podatkowy – swoboda działalności gospodarczej – system pomocy publicznej – polityka konkurencji – polityka monetarna – system cen – polityka handlu zagranicznego – polityka naukowa
Polityczne	<ul style="list-style-type: none"> – zakres decentralizacji decyzji – system polityczny kraju – zadania samorządów terytorialnych – kryteria oceny kadry kierowniczej – rola związków zawodowych 	<ul style="list-style-type: none"> – ustrój gospodarczy – zakres ograniczeń prawnych – zakres interwencjonizmu państwowego – przynależność do organizacji międzynarodowych
Kulturowe	<ul style="list-style-type: none"> – ścieżki awansu zawodowego – kultura organizacji – styl kierowania 	<ul style="list-style-type: none"> – system wartości i norm etycznych – społeczna akceptacja przedsiębiorczości
Spółeczne	<ul style="list-style-type: none"> – sytuacja społeczna kraju – funkcjonowanie organizacji i instytucji społecznych – organizacje pozarządowe – przedsiębiorstwa komercyjne społecznie zaangażowane 	<ul style="list-style-type: none"> – polityka społeczna – niezależność przedsiębiorstw społecznych od publicznych – przepisy dotyczące darowizn i sponsoringu celów społecznych – społeczna odpowiedzialność przedsiębiorców

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Kwiatkowski (2000: 48), Ramos (2014: 3–5), Lepoutre (2011)

Podział ten ma bardzo duże znaczenie przy określeniu czynników rozwoju przedsiębiorstw, a nawet całych gospodarek. Przez długi okres koncentrowano się głównie na ekonomicznych i politycznych uwarunkowaniach przedsiębiorczości. Stosunkowo od niedawna w literaturze przedmiotu czynniki kulturowe i społeczne nie są już na dalszym planie, dostrzega się bowiem ich silny bezpośredni i pośredni wpływ na przedsiębiorczość. Wyodrębnia się nawet przedsiębiorczość nastawioną na realizację potrzeb społecznych, określaną mianem przedsiębiorczości społecznej.

W grupie czynników ekonomicznych o charakterze zewnętrznym (danych przedsiębiorcy) ważne znaczenie posiadają podatki, stanowiące dochód dla budżetu, a dla przedsiębiorcy element kosztów.

PODATKI A PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ – PRZYKŁADY

Wpływ na wielkość ciężaru podatkowego (podatkowych kosztów działalności) mają: rodzaj podatku, omówiona wcześniej jego konstrukcja, w tym przede wszystkim zakres

przedmiotowy podatku, stawki podatkowe oraz system ulg i zwolnień podatkowych. Ważny jest ponadto wybór formy opodatkowania przez przedsiębiorcę w ramach danego podatku.

Prowadzenie działalności gospodarczej wiąże się z opodatkowaniem osiągniętych z tego tytułu dochodów podatkiem dochodowym od osób fizycznych². Przykładowo przedsiębiorca jako osoba fizyczna rozpoczynająca działalność gospodarczą ma możliwość wyboru formy opodatkowania osiąganych dochodów. Jest to sytuacja szczególna, bowiem wszystkie inne osoby fizyczne (nieprowadzące działalności gospodarczej) rozliczają się wyłącznie według zasad ogólnych. Przepisy podatkowe wskazują na możliwość opodatkowania dochodów osiąganych w ramach prowadzonej działalności gospodarczej według:

– zasad ogólnych, tzn. z zastosowaniem kwoty wolnej od podatku, obowiązujących progów i stawek podatkowych oraz z wykorzystaniem ulg i zwolnień podatkowych. Można też zastosować podatek liniowy – formę opodatkowania wprowadzoną w 2004 roku. Decydując się na podatek liniowy, przedsiębiorca traci możliwość korzystania z wielu ulg oraz rozliczania się razem ze współmałżonkiem. Podatek ten płaci się od dochodu (będącego różnicą przychodu i kosztów jego uzyskania), jednak niezależnie od jego wysokości stawka podatku zawsze wynosi 19%. Podatnicy korzystający z zasad ogólnych jako form opodatkowania dochodów osiąganych z prowadzonej działalności gospodarczej zobowiązani są prowadzić podatkową księgę przychodów i rozchodów,

– ryczałtu od przychodów ewidencjonowanych – niektóre rodzaje działalności są wyłączone spod możliwości opodatkowania w tej formie. Zakres możliwości korzystania z tej formy oraz ewentualne wyłączenia reguluje ustawa o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne. Poza tym ustawa ta zawiera przepis wskazujący na fakt, że przedsiębiorca ma prawo do skorzystania z ryczałtu od przychodów ewidencjonowanych, jeżeli w roku poprzedzającym rok podatkowy uzyskane przez niego przychody z działalności nie przekroczyły wysokości 150 000 euro. Po wybraniu takiej formy opodatkowania podatek opłaca się od uzyskanego przychodu. Jego wysokość wyznacza się przy zastosowaniu odpowiednich stawek (3%, 5,5%, 8,5%, 17%, 20%), zależnie od rodzaju prowadzonej działalności. Nie ma natomiast możliwości odliczenia kosztów uzyskania przychodów,

– karty podatkowej – ustawa określa szczegółowo rodzaje działalności objęte kartą podatkową, a także wysokości podatku w zależności od innych czynników. Przykładowo, w ten sposób mogą rozliczać się taksówkarze, ślusarze, właściciele parkingów. Przy karcie podatkowej istnieje wiele ograniczeń, np. nie można zatrudniać więcej niż pięć osób, nie można prowadzić innej działalności itd. Podatek w formie karty podatkowej jest ustalany w drodze decyzji administracyjnej na każdy rok podatkowy, według stałych stawek miesięcznych (przedsiębiorca ma możliwość pomniejszenia wysokości podatku jedynie o odliczaną część zapłaconej składki zdrowotnej do ZUS).

To przedsiębiorca musi określić, która forma podatku od osób fizycznych jest dla niego najbardziej opłacalna i do której się kwalifikuje.

² Dz.U. z 1991 r. nr 80 poz. 350.

Działalność gospodarcza osób prawnych jest opodatkowana podatkiem dochodowym od osób prawnych³. Ustawodawca jasno określa źródła przychodu oraz koszty uzyskania przychodu, limitując ich wysokość, stawkę oraz szereg ulg i zwolnień o charakterze podmiotowym i przedmiotowym. Analizując różne możliwe rozwiązania oraz ciężar podatkowy, osoba prawna podejmuje decyzję o lokalizacji firmy w kraju lub za granicą, bądź w ramach podatkowych, gdzie podatków nie ma albo są bardzo niskie, co jednak istotnie zmienia ryzyko działalności.

PODSUMOWANIE

Podatki są ważnym narzędziem polityki gospodarczej, oddziałującym na motywacje prowadzenia działalności gospodarczej przez podmioty, lokalizację branżową i terytorialną firm, reinwestowanie zysków, tworzenie nowych miejsc pracy, a w efekcie na PKB. Szczegółowe określenie wpływu podatków na zachowanie się podmiotów gospodarczych zależy również od sytuacji panującej na rynku, od tego, czy w danej dziedzinie działalności istnieje doskonała konkurencja, czy też rynek jest zmonopolizowany lub występuje na nim niewielka konkurencja. To implikuje oddziaływanie podatków na ceny, koszty produkcji, popyt na określone towary i usługi, a pośrednio na opłacalność i ryzyko działalności gospodarczej. Ponadto stanowiąc dochód budżetu państwa i budżetów samorządowych, podatki z jednej strony pozwalają sfinansować ważne zadania publiczne, z drugiej zaś zmniejszają dochody firm (które dokonują optymalizacji podatkowej), a często hamują przedsiębiorczość.

Jakie zatem powinny być podatki, aby dynamizowały wzrost gospodarczy i motywowały do przedsiębiorczości? System podatkowy musi być racjonalny, kształtowany według omówionych zasad podatkowych, dostosowany do wewnętrznych, ale również zewnętrznych uwarunkowań kraju, gdyż firmy na coraz większą skalę prowadzą działalność ponadnarodową. Zwiększa się otwartość gospodarek oraz mobilność międzynarodowa kapitału, a podatki są elementem atrakcyjności inwestycyjnej kraju, wpływają zatem nie tylko na przedsiębiorczość niezależną, ale również korporacyjną.

Z punktu widzenia opodatkowania działalności gospodarczej ważne są rozwiązania podatkowe funkcjonujące w Unii Europejskiej oraz w innych krajach, w tym również w ramach podatkowych. Polska jako kraj Unii Europejskiej nie dysponuje, podobnie jak inne kraje członkowskie, pełną swobodą w zakresie kształtowania podatków. Niektóre z podatków podlegają procesowi harmonizacji i koordynacji podatkowej zgodnie z przepisami traktatowymi, a wspieranie przedsiębiorstw za pomocą instrumentów podatkowych (zakwalifikowane jako pomoc publiczna) nie może przekroczyć dopuszczalnego poziomu⁴.

Reasumując, należy stwierdzić, że podatki stanowią ważną determinantę szeroko rozumianej przedsiębiorczości. Oprócz licznych uwarunkowań ekonomicznych ważną rolę w dobie globalizacji i integracji ekonomicznej odgrywają czynniki polityczne, społeczne i kulturowe, które w efekcie tworzą „klimat dla przedsiębiorczości”.

³ Dz.U. z 2014 r. poz.851.

⁴ Pomoc publiczna oznacza korzyść, której przedsiębiorstwo nie mogłoby uzyskać w ramach normalnej działalności gospodarczej. Jeżeli ulgi i zwolnienia spełniają przesłanki definicji zawartej w art. 107 ust. 1 TFUE, to wówczas mogą być uznane za pomoc publiczną.

Literatura References

- Borodo, A. (2012). *Samorząd terytorialny: system prawno-finansowy*. Warszawa: LexisNexis.
- Dolata, S. (2009). *Podstawy wiedzy o polskim systemie podatkowym*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Drucker, P. (1992). *Innowacje i przedsiębiorczość. Praktyka i zasady*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Janowski, A. (1998). *Słownik ekonomiczny*. Kraków: Wydawnictwo Instytutu GSMiE.
- Kowalska, K. (2006). *Rozwój przedsiębiorczości w regionie*. Dąbrowa Górnicza: Wyższa Szkoła Biznesu.
- Kwiatkowski, S. (2000). *Przedsiębiorczość intelektualna*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Laffer, A. (2004) (2012, 13 grudnia). *Laffer Curve: Past, Present, and Future*. Pozyskano z <http://www.heritage.org/research/reports/2004/06/the-laffer-curve-past-present-and-future>
- Lepoutre, J. (2011). *Social and Commercial Entrepreneurship: Exploring Individual and Organizational Characteristics*. EIM Research Report.
- Majchrzycka-Guzowska, A. (2011). *Finanse i prawo finansowe*. Warszawa: LexisNexis.
- Nykiel, W. (2002). *Ulgi i zwolnienia w konstrukcji prawnej podatku*. Warszawa: Dom Wydawniczy ABC.
- Ofiarski, Z. (2013). *Ogólne prawo podatkowe. Zagadnienia materialno-prawne i proceduralne*. Warszawa: LexisNexis.
- Owsiak, S. (2005). *Finanse publiczne. Teoria i praktyka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Ramos, J. (2014). *Crowdfunding and the role of managers in ensuring the sustainability of crowdfunding platforms*. Luksemburg: Publication Office of the EU.
- Rosiński, R. (2010). *Polski system podatkowy. Poszukiwanie optymalnych rozwiązań*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Schumpeter, J. (1960). *Teoria rozwoju gospodarczego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Szczodrowski, G. (2007). *Polski system podatkowy*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Ustawa o finansach publicznych z dnia 27 sierpnia 2009 r. (tekst jednolity Dz.U. z 2013 r. poz. 885).
- Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (tekst jednolity Dz.U. z 2014 r. poz. 851).
- Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 1991 r. nr 80 poz. 350; tekst jednolity Dz.U. z 2015 r.).
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa (tekst jednolity Dz.U. z 2005 r. nr 8 poz. 60, art. 199a).
- Wolański, R. (2009). *System podatkowy w Polsce*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Wyciśłok, J. (2013). *Optymalizacja podatkowa, legalne zmniejszenie obciążeń podatkowych*. Warszawa: C.H. Beck.

Janina Pach, doktor habilitowany nauk ekonomicznych, profesor nadzwyczajny, kierownik Katedry Ekonomii i Polityki Gospodarczej w UP w Krakowie. Autorka licznych artykułów naukowych z dziedziny ekonomii, międzynarodowych stosunków gospodarczych, finansów publicznych i polityki gospodarczej, rozdziałów w książkach i książek. Dorobek naukowy ogniskuje się przede wszystkim wokół: międzynarodowych przepływów myśli naukowo-technicznej, międzynarodowych przepływów kapitałowych, w tym bezpośrednich inwestycji zagranicznych i kredytów zagranicznych, różnych aspektów funkcjonowania małych i średnich przedsiębiorstw, finansów państwa, ze szczególnym uwzględnieniem polityki budżetowej.

Janina Pach, Associate Professor of Economic Sciences, Head of Department of Economics and Economic Policy of Pedagogical University of Cracow. The author of numerous scientific articles in the field of economics, international economic relations, public finance and economic policy, chapters in books and books. Scientific achievements focuses mainly on: international flows of scientific and

technical solution, international capital flows, including foreign direct investments and foreign loans, various aspects of the functioning of small and medium enterprises, public finance, with special emphasis on fiscal policy.

Adres/address:

Uniwersytet Pedagogiczny
Instytut Politologii
Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej
ul. Podchorążych 2, 30-084 Kraków, Polska
e-mail: janina.pach@poczta.onet.pl